

Božena
Němcová

Babička

BABIČKA

OBRAZY VENKOVSKÉHO ŽIVOTA

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Cover © Daniel Pocar, 2021
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2021

twitter.com/knihydobrovsky
www.facebook.com/KnihyDobrovsky.cz

ISBN 978-80-277-4523-4 (pdf)

BOŽENA NĚMCOVÁ

BABIČKA

OBRAZY VENKOVSKÉHO ŽIVOTA

$\frac{1}{4}$
00

OBSAH

PŘEDMLUVA

ÚVOD

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

XV.

XVI.

XVII.

XVIII.

VYSVĚTLIVKY

PŘEDMLUVA

VZNIK BABIČKY

Roku 1853 se Božena Němcová nacházela na vrcholu tvůrčích sil. Měla již zkušenosti se sběrem a psaním pohádek, stejně jako s etnografickým výzkumem v různých částech naší země, zejména na Domažlicku, čímž si získala znalosti života tehdejšího venkovského obyvatelstva.

Právě rokem 1853 však nastávají nejsmutnější léta jejího života. Její manžel byl po třicetileté práci ve státních službách z politických důvodů propuštěn, syn daleko od domova těžce onemocněl a záhy umírá. Přední česká spisovatelka se ocitá v materiální nouzi a musí se doprošovat u přátel. „Nereptám proti Bohu,“ píše v oné pohnuté době Antonínu Markovi, „ale mnoho na mne ukládá; duch můj snáší to trpělivě, ale tělo klesá.“ Němcová začala záhy, přes nedostatek, ve kterém žila, v roce 1854 psát svoji *Babičku*, která byla poprvé vydána roku 1855 nákladem J. Pospíšila.

LÁTKA A JEJÍ ZPRACOVÁNÍ

Pospíšil se zabýval studiem slovanského bájesloví a zajímal se o pozůstatky dávné mytologie, které se zachovaly ve starých zvycích a obyčejích. Němcovou pobízela, aby vylíčila „v koloběhu jediného roku vedle proměn počasí veškeré slavnosti výroční, obřady, návyky, hry a pověry k nim se vztahující“ ve formě povídky. V té době byl populární spisovatel v žánru venkovské povídky, František Pravda. Jeho tvorba byla však poměrně povrchní, věnoval se více líčení krojů a lidových zvyklostí než psychologii postav.

Kompozice *Babičky* je zcela jednoduchá, v knize se nedomýšlíme žádné zajímavé zápletky. Děj začíná příchodem babičky na

Staré bělidlo, kde její život plyne klidně až k nevyhnutelnému konci, smrti. Postava babičky, která je středobodem celého díla, je žena staročeské mravní zachovalosti a hluboké zbožnosti spojené s pověřčivostí.

Babička je v podstatě vesnickou povídkou, která se hlásí k realismu, ačkoliv svět, který ukazuje, je velmi idealizován. Němcová ukazuje šťastné venkovany, žijící v sepětí s přírodou a starými tradicemi, dobrosrdečné aristokraty, kteří je navštěvují a závidí jim jejich prostý život. Jaroslava Janáčková v rozhovoru pro Český rozhlas vysvětluje: „Víte, ona *Babička* není ze života. *Babička* je něco jako mytologický román, to, co máme rádi na hispanoamerické literatuře.“

PŘIJETÍ BABIČKYKRITIKOU A PUBLIKEM

Babička byla kritikou oceněna již při prvním vydání. Karel Havlíček ji prohlásil za „pravou perlu české literatury“, kritik v Časopise českého muzea roku 1856 (nejspíš V. B. Nebeský) ukazuje srovnáním s pracemi Františka Pravdy, jak velký pokrok znamená *Babička* v žánru vesnické povídky, a K. J. Erben ji v Obzoru roku 1855 nazývá „opravdu národní zásluhou“.

Němcová navzdory tomu nepokládala *Babičku* za zcela dokonalé dílo, mnohem více si cenila Podhorské vesnice. Časem zamýšlela *Babičku* zcela přepracovat, ale tento úmysl již nestihla provést. Během práce na druhém vydání *Babičky*, za nedostatku a o hladu, u Němcové propukla smrtelná nemoc, které 20. ledna 1862 podlehl.

Nadšeného přijetí se *Babička* dočkala i v širokém publiku, ze všech prací Boženy Němcové se těšila největší oblibě. Od padesátých let 19. století se průměrně po dvou letech objevují

PODOBIZNA BOŽENY NĚMCOVÉ (1852)

nová vydání této knihy. Nejkrásnější ilustrace k *Babičce* pořídil malíř Adolf Kašpar (1903, ČS. G. UNIE – Praha).

Do roku 2008 byla *Babička* vydána celkem 370×, z toho v roce 1939 vyšla 11× a následujícího roku dokonce 34×. Celkem 251 vydání *Babičky* naleznete ve sbírce Jaroslava Kreibicha ve Vilémově u Jihlavy.

Babička je stěžejní dílo české literatury, které děti čtou jako povinnou četbu. Mezi čtenáři se ale často objevují názory, že kniha je zastaralá, a tempo vyprávění je v knize příliš pomalé. Milan Horký, ředitel Muzea Boženy Němcové v České Skalici, konstatuje: „S *Babičkou* máme trochu potíž, že ji považujeme za knížku pro děti. Přitom je to knížka pro dospělé. *Babička* už v době svého vydání zachycovala život, který v podstatě neexistoval. Máme průmyslovou revoluci a ona se chová, jako by nic takového nebylo.“ Jaroslava Janáčková s ním souhlasí v tom, že *Babička* je taková „pomalá pohádka ze starých časů“, upozorňuje ale, že Němcová se svým vyprávěcím stylem psaní je předchůdkyní Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala, jejichž próza je na vyprávění založena.

Roku 2009 proběhla anketa Kniha mého srdce, kde se *Babička* umístila na druhém místě, což svědčí o trvajícím oblibě této sto padesát let staré knihy.

ADAPTACE BABIČKY

První filmová adaptace *Babičky* vznikla již v roce 1921 v režii They Červenkové. Roku 1940 vznikla slavná adaptace v režii Františka Čápa s Terezií Brzkovou v hlavní roli. Dosud poslední filmová adaptace *Babičky* vznikla roku 1971 v režii Antonína Moskalyka, s Jarmilou Kurandovou v roli Babičky a Libuší Šafránkovou v roli Barunky.

Babička byla několikrát adaptována i pro divadelní prkna. Největší pozornost si vysloužila inscenace brněnského divadla Husa na provázku s Jiřím Pechou, který za svůj výkon získal speciální Cenu Alfréda Radoka za mužský herecký výkon v ženské roli.

ÚVOD

Dávno, dávno již tomu, co jsem posledně se dívala do té milé, mírné tváře, co jsem zulíbala ta bleďá líce, plná vrásek, nahlížela do modrých očí, v nichž se jevilo tolik dobroty a lásky; dávno tomu, co mne posledně žehnaly staré její ruce! – Není více dobré stařenky! Dávno již odpočívá v chladné zemi.

Mně však neumřela! – Obraz její otištěn v duši mé s veškerou její barvitostí, a dokud zdráva zůstane, dotud bude žít!

v ní! – Kdybych štětcem mistrně vládnouti znala, oslavila bych tě, milá babičko, jinak; ale nástin tento, perem kreslený – nevím, nevím, jak se komu zalíbí!

Ale ty jsi vždy říkala: „Není na světě člověk ten, aby se zachoval lidem všem.“ Dost na tom, když se najde jen několik čtenářů, kteří o tobě s takovou oblibou čísti budou, s jakou já o tobě píšu.

I.

Babička měla syna a dvě dcery. Nejstarší žila mnoho let ve Vídni u přátel, od nichž se vdala. Druhá dcera šla pak na její místo. Syn, řemeslník, též byl již samostatný a přiženil se do městského domku. Babička bydlela v pohorské vesničce na slezských hranicích, žila spokojeně v malé chaloupce se starou Bětkou, která byla její vrstevnice a již u rodičů sloužila. Nežila osamocená ve své chaloupce; všichni obyvatelé vesničky byli jí bratry a sestrami, ona jim byla matkou, rádkyní, bez ní se neskončil ani křest, ani svatba, ani pohřeb.

Tu najednou přišel babičce list z Vídně od nejstarší dcery, v němž jí na vědomost dávala, že manžel její přijal službu u jedné kněžny, která má veliké panství, a to panství náchodské v Čechách, které jen několik hodin vzdáleno od pohorské vesničky, kde babička bydlí. Tam že se nyní s rodinou odstěhuje, manžel pak vždy že tam bude jen přes léto, když i paní kněžna se tam zdržuje. Ke konci listu stála vroucí prosba, aby se babička k nim odebrala navždy a strávila živobytí svoje u dcery a vnoučat, které se již na ni těší. Babička se rozplakala; nevěděla, co dělat. Srdce ji táhlo k dceři a k vnoučátkům, jichž neznala ještě, dávný zvyk poutal ji k malé chaloupce a k dobrým přátelům. Ale krev

není voda; touha přemohla dávný zvyk, babička se rozmyslila, že pojede. Chaloupku se vším, co v ní, odevzdala staré Bětce, dokládajíc: „Nevím, jak se mi tam bude líbit, a neumřu-li přece zde mezi vámi.“ Když se jednoho dne vozík u chaloupky zastavil, naložil naň kočí Václav babiččinu malovanou truhlu, v loktuši svázané peřiny, kolovrat, bez něhož být nemohla, košík, v němž byla čtyři chocholatá kuřátka, pytlík s dvěma čtverobarevnými koťaty a pak babičku, která pro pláč ani neviděla před sebe. Požehnáním přátel provázena odjížděla k novému domovu.

Jakého to očekávání, jakého radování na Starém bělidle! Tak totiž nazýval lid osamělé stavení v rozkošném údolíčku, jež paní Proškové, babiččině dceři, bylo vykázáno za byt. Děti vybíhaly každou chvilku na cestu dívat se, nejede-li už Václav, a každému, kdo šel kolem, vypravovaly: „Dnes přijede naše babička!“ Samy pak mezi sebou si ustavičně povídaly: „Jaká pak asi ta babička bude?“

Znaly několik babiček, podoby jejich se jim v hlavě pletly, nevěděly však, ke které tu svou babičku připodobniti. Tu konečně přijíždí k stavení vozík. „Babička už jede!“ rozlehlo se po domě; pan Prošek, paní, Bětka, nesouc na rukou nejmenší děvčátko, které začínalo teprv běhat a mluvit také ještě neumělo, děti i dva velicí psové, Sultán a Tyrl, všecko vyběhlo přede dveře, vítat babičku.

Z vozu slézá žena v bílé plachetce, v selském obleku. Děti stály všecky tři vedle sebe, ani z babičky oka nespouštěly. Tatínek jí tiskl ruku, maminka ji plačíc objímala, ona pak je plačíc též líbala na obě líce. Bětka přistrčila jí boubelatou Adélku a babička se na ni smála, jmenovala ji malým robátkem a udělala jí křížek. Ale pak se ohlédla po ostatních dětech, volajíc na ně tónem nejupřímnějším: „Moje zlaté děti, moje holátka, co jsem se na

vás natěšila!“ Ale děti sklopily oči a stály, jako by je přimrazil, a teprv na matčin rozkaz podaly svoje růžová líčka babičce k políbení. Nemohly se ani vzpamatovat! Jakkpak, to byla babička zcela jiná než všechny ty, co kdy viděly; takové babičky ještě jaktěživ neviděly! Div na ní oči nenechaly! Kamkoli se postavila, obcházel si ji kolem dokola a prohlížely od hlavy po paty. Podivují se tmavému kožíšku s dlouhými varhánkami vzadu, řasné zelené mezulánce, lemované širokou pentlí, líbí se jim červený květovaný šátek, jež babička na placku vázaný má pod bílou plachetkou; posedají na zem, aby si dobře mohly prohlédnouti červený cvikel na bílých punčochách a černé pantoflíčky. Vilímek poškubuje barevné klůcky na rohožové mošince, kterou babička drží na ruce, a Jan, starší z dvou chlapců, čtyřletý, polehounku zdvihá babičce bílý, červeně pásovaný fěrtoch, neboť nahmatal pod ním cosi tvrdého. Byl tam veliký kapsář. Jan by byl také rád věděl, co v něm je, ale nejstarší z dětí, Barunka, která měla již pět let, odstrčila ho, šeptajíc mu: „Počkej, já to povím, že chceš sahat babičce do kapsáře!“ – To šeptnutí bylo však trochu hlasité – bylo je slyšeti za devátou stěnou. Babička si toho všimla, nechala řeči s dcerou a sáhla do kapsáře, řkouc: „No, podívejte se, co tu všechno mám!“ A na klín vykládala růženec, kudlu, několik chlebových kůrek, kousek tkanice, dva marcipánové koníčky a dvě panenky. Poslední věci byly pro děti; když jim to babička podala, doložila: „Ještě něco vám babička přivezla!“ a hned vyndávala z mošinky jablka a kraslice, z pytlíku osvobodila kořata, z košíku kuřátka. To bylo radosti, to bylo skákání! Babička byla nejhodnější babičkou. „To jsou kořata májová, čtyř barev; ta chytají výborně myši; dobrá jsou v domě. Kuřátka jsou ochočena, a když si je Barunka naučí, budou za ní běhat jako psíčkové!“ povídala babička a děti se

hned ptaly na to i ono, nic se neupejply, hned byly s babičkou dobří kamarádi. Matka je okřikovala, aby daly babičce pokoj a nechaly jí oddechu, ale babička zase řekla: „Přej nám té radosti, Terezko, vždyť jsme rády, že se máme,“ a děti poslechly babičku. Jeden sedí jí na klíně, druhý stojí za ní na lavici a Barunka stojí před ní a dívá se jí do tváře. Jednomu je divné, že má babička bílé vlasy jako sníh, druhému, že má babička scvrklé ruce, třetí povídá: „Ale babičko, vy máte jen čtyry zuby!“ Babička se usmívá, hladí tmavohnědé vlasy Baruščiny, řkouc: „Když jsem stará; až vy budete staří, budete taky jinaký!“ A děti nemohou pochopit, že by ty jejich bělounké, hladké ruce mohly kdy tak svažštělé být jako ruce staré babičky.

Babička si hned první hodinu srdce svých vnoučátek zcela osvojila; však se jim hned také všecka vzdala. Pan Prošek, babiččin zeť, jehož ona také nebyla dřív osobně znala, dobyl si srdce jejího na první setkání milou svojí srdečností a pěknou tvář, v níž se jevila dobrota a upřímnost. Jedna věc jen jí při něm vadila, a to, že neuměl česky. A ona prý to, co někdy německy rozuměla, už dávno zapomněla. A přece by byla tak ráda s Janem si pohovořila! – Ale Jan ji potěšil tím, že české řeči rozumí; babička slyšela hned, že se vede rozmluva v domácnosti dvojité. Děti a služky mluvily na pana Proška česky, a on jim odpovídal německy, čemuž ony již rozuměly. Babička doufala, že se časem také srozumí, a zatím si pomáhala, jak mohla.

Dcery svojí by byla babička již skoro ani nepoznala; viděla ji vždycky před sebou jako veselé selské děvče, a tu shledala se s paní málomluvnou, více vážné povahy, v panských šatech, panského mravu! To nebyla její Terezka! – Babička viděla také hned, že ta domácnost dceřina je zcela jinaká než ta, které ona posud byla navyklá. První dny byla radostí a překvapením jak

omámena, ale ponenáhlu začalo jí být nevolno, nepohodlně v novém domovu, a kdyby nebylo bývalo těch vnoučátek, byla by se brzy vrátila zase do své chaloupky.

Paní Tereška měla sice některé svoje panské libůstky, ale pro ty se nemusel nikdo na ni horšit, neboť byla paní velmi dobrá a rozšafná. Matku svoji milovala paní Prošková velmi, a nerada byla by ji od sebe pustila již proto, že musila zastávat službu kastelánky v zámku, a tedy neměla nikoho, komu by byla mohla odevzdat hospodářství i děti jako matce.

Nebylo jí tedy milé, když zpozorovala, že se babičce jaksi stýská; a to hned zpozorovala a uhodla též, co babičce chybí. Jednoho dne pravila paní Tereška: „Já vím, mamičko, že jste zvyklá práci, že by se vám stýskalo, kdybyste měla celý den jen s dětmi chodit. Chcete-li příst, mám na hůře trochu lnu; budeme ho mít hodně, zvede-li se nám na poli. Ale nejmilejší by mi bylo, kdybyste si neobtěžovala přihlídnouti trochu k hospodářství. Tou dohlídkou v zámku a tím šitím a vařením strávím všecek čas, to ostatní musím přenechat cizím lidem. Prosím vás tedy, buďte mi k ruce a poroučejte se vším, jak se vám líbí!“

„To já ti s radostí udělám, jen když ti přijdu vhod; víš, že jsem takové práci zvyklá,“ odpověděla babička všecka potěšena. Ještě téhož dne vylezla na hůru podívat se, jak to s tím lnem dopadá, a druhý den viděly děti poprvé ve svém živobytí, jak se přede na vřetánko.

První, co si babička v hospodářství zcela na starost vzala, bylo pečení chleba. Nemohla snést, že služka s božím darem tak beze vši úcty zachází, ani do díže ani z díže, do peci ani z peci, že ho nepřezehnává, jako by cihly v ruce měla. Babička, než kvas zadělávala, kopistí díži žehnala, a to žehnání se opakovalo, kdykoli se těsto do ruky vzalo, až byl chléb na stole. Nesměl

jí také žádný otevřít do rány, aby jí „božího daru neuhřátl“; ani Vilímek, když vešel do kuchyně při pečení chleba, nezapomněl, že má říci: „Pánbůh požehnej!“

Když babička pekla chléb, měla vnoučata posvícení. Pokaždé dostala poplavenici a po malém bochánku, švestkami nebo jablky nadívaném, což se jim dříve nestávalo. Musely však zvykatí dávat pozor na drobtý. „Drobtý patří ohníčku,“ říkala babička, když smítala ze stolu drobčky a do ohně je házela. Ale když některé z dětí udrobilo chleba na zem a babička to zhlédla, hned mu kázala drobčky sesbírat a říkala: „Po drobčkách se šlapat nesmí, to prý duše v očištcí pláčou.“ Také se mrzela vidouc, že se chléb při krájení nerovná. „Kdo se nesrovnává s chlebem, nesrovnává se s lidmi,“ říkala. Jednou prosil Jeník, aby mu babička zakrojila po straně do kůrky, že to rád jí; ale babička to neudělala, řkouc: „Neslyšel jsi, když se zakrojuje do chleba, že se ukrájou Pánubohu paty? Necht' je, jak je, ty se neuč vymýšlet v jídle,“ a pan Jeníček musel si dát laskominy zajít. Kde jaký kousek chleba zůstal ležet, i kůrky, co děti nedojedly, strčila babička do kapsáře; nahodilo-li se jít okolo vody, hodila rybám, rozdrobila mravencům, když šla s dětmi, nebo ptákům v lese, zkrátka nezmařila jediného sousta a vždy napomínala: „Važte si božího daru, bez něho je zle, a kdo si ho neváží, toho Bůh těžce trestá.“ Upustilo-li dítě chléb z ruky, muselo jej pak políbit jako za odprošení; tak i kdyby, kde zrnko hrachu bylo leželo, zvedla je babička a vyznamenaný na něm kalíšek s úctou políbila. Tomu všemu babička i děti učila.

Leželo-li na cestě husí peříčko, babička hned na ně ukázala, řkouc: „Shýbni se, Barunko!“ Barunka byla mnohdy líná a říkala: „Ale, babičko, copak je o jedno pírko?“ Z toho však ji babička hned kárala: „Pomysli, holka, sejde se jedno k druhému,

bude jich mnoho; a to si pamatuj přísloví: Dobrá hospodyňka má pro pírkou přes plot skočit.“

Paní Prošková měla ve větším ze dvou pokojů, který měl čtyři okna a kde spala ona i pan Prošek a na kolíbce Adélka vedle maminky a kde se také při domácích slavnostech obědávalo, aneb svačina strojívala, moderní nábytek; ale babičce se nehrubě líbil. Zdálo se jí, že se na těch vycpaných seslích s těmi vyřezávanými lenochy nedobře sedí, že musí mít člověk strach, aby se nezvrátil, a když se podepře, aby se to nerozlámalo. Na pohovku sedla všeho všudy jednou; když poprvé sedla a pera pod ní povolila, tak se chudák stará lekla, že div nevykřikla. Děti se jí smály, posedaly na pohovku a houpající se volaly babičku, by jen šla, že se to nezboří. Ale babička nešla. „Jděte mi k šípku,“ povídala, „kdopak by do takové houpačky sedal, to je tak pro vás.“

Na lesklé stolky a skříně bála se co postavit, aby se lesk nepokazil, a ta skříně se skleněnými stěnami, za nimiž bylo všelijakých heblat narovnáno, stála v pokoji jen pro hřích, jak babička říkala. Děti si velmi rády okolo ní skákaly a obyčejně něco vyvedly, načež se jim dostalo od matky notného hřešení. Ráda však sedala, když chovala malou Adlinku, ke klavíru, neboť dítě, když bylo rozplakané, umlklo, když mu babička zpolehounka břínkala na klapky. Barunka někdy učila babičku jedním prstem hrát. „To jsou koně, to jsou koně“ a babička kývala hlavou a notovala si a vždy říkala: „Co si ti lidé všecko nevymyslí! Člověk by myslel, nic jinak, než že je v tom ptáče zavřeno; jako hlásky to zní.“

Když babička nemusela, to do pokoje nešla. Když neměla ani venku ani v domácnosti co šukat, seděla nejraději ve své světničce, která byla hned u kuchyně a čeledníku.

Světnička ta byla zřízena podle babiččiny chuti. U velikých kamen byla lavice, podél zdi babiččino lože, hned u kamen za ložem malovaná truhla a při druhé zdi lože Barunčino, která si vyprosila od maminky, že bude spávat s babičkou. Uprostřed stál lipový stůl s trnožemi a nad ním visela od stropu dolů holubička, na podobenství svatého Ducha. V koutku u okna stál kolovrátek, přeslice s naditým kuželem, v kuželi zastrčené vřetánko; na hřebu bylo motovidlo. Na zdi viselo několik obrázků svatých, nad babiččíným ložem krucifix, okrášlený kvítím. Za oknem zelenal se v okrouhlíku muškát a bazalka a v plátěných pytlíčkách viselo tam rozličné koření, lipový květ, bezový květ, rmen a podobné, babiččina to apatyka. Za dveřmi visela cínová kropenička. Ve stolku bylo babiččino šití, svazek nábožných písní, křížová cesta, svazek šňůr do zásoby na kolovrat, tříkrálová křída a hromničná svíčka, kterou babička vždy při ruce měla a v čas bouřky rozsvěcovala. Na kamnech stál troudník s křesáním. V pokoji sice užívali k rozžehnutí lahvičky fosforem naplněné, ale babička nechtěla s tím šlakovitým nástrojem nic mít. Jen jednou to zkusila, a kdo ví, jak se to stalo, propálila si fěrtoch, který měla již pětadvacet let, a ještě prý se div nezadusila. Od té doby nevzala lahvičky do rukou. Hned si zaopatřila troudník, děti přinesly hadry na troud, dělaly sirky, omáčely špičky v síře, a babička, když měla svoje obvyklé křesací nádoby na kamnech, s uspokojenou myslí léhala. Dětem to bylo také milejší a každý den se ptaly babičky, nepotřebuje-li sirek, že jí jich nadělají.

Co se dětem v babiččině světničce nejlépe líbilo, byla malovaná její truhla. Rády si prohlížely na červené půdě namalované modré a zelené růže s hnědými listy, modré lilie a červenožluté ptáčky mezi tím; ale větší radost měly, když babička truhlu

otevřela. Bylo se však nač dívat! Spodní strana víka celičká byla polepena obrázky a modlitbičkami, samé to dárky z poutí. Pak tam byl přítruhlíček a v něm jakých to věcí! Rodinné spisy, listy od dcer z Vídně, malý sáček plátěný, plný stříbrných peněz, poslaných to babičce na přilepšenou od dětí, jichž však ona nepoužívši pro radost si nechávala. Dřevěná škatulka, v ní pět šňůrek granátů, na nich pak zavěšený stříbrný peníz s podobiznou Josefa císaře a Marie Terezie. Když tu škatulku otevřela – a ona to vždy udělala, když ji děti žádaly – říkala: „Vidíte, milé děti, ty granáty dal mi nebožtík váš dědeček k svatbě a ten tolar dostala jsem od samého Josefa císaře. To byl hodný pán, Pánbůh mu dej věčnou slávu! No, až jednou umřu, bude to vaše,“ doložila vždy, škatulku zavírajíc. – „Ale, babičko, jak to bylo pak, když vám císař pán dal ten tolar? Povězte nám to!“ ptala se jednou Barunka.

„Až jednou mi připomeňte, pak vám to povím,“ odpověděla jí babička.

Mimo tyto věci měla babička v přítruhlíčku dva růžence dotýkané, fábory k čepcům a mezi tím vždy nějaký pamlsek pro děti.

Dole v truhle leželo babiččino prádlo a šatstvo. A všechny ty mezulánky, fěrtochy, kabátky letní, šněrovačky i šátky ležely v nejlepším pořádku a navrchu byly dva škrobené bílé čepce, vzadu s holubičkou. V tom se děti babičce přebírat nesměly, když však měla dobrou chvíli, zdvíhala kousek po kousku, říkájíc: „Vidíte, děti, tuhle kanafasku mám už padesát let, tenhle kabátek nosívala vaše prababička, tento fěrtoch je tak starý jako vaše matka a všechno jako nové. A vy máte šaty hned zmýceny. Ale to je to, že neznáte, jak drahé jsou peníze! Vidíte, tenhle hedbávný kabátek stál sto rýnských, ale tenkrátě platily“ bankocetle,“

a tak pokračovala babička dále a děti poslouchaly tiše, jako by tomu rozuměly.

Paní Prošková chtěla sice, aby se babička převlíkala do jiného šatu, jak v dobrém úmyslu se domnívala, pohodlnějšího, ale babička nezměnila na sobě ani nejmenší lemovky a vždy říkala:

„Pánbůh by mne starou ženu musel trestat, kdybych se chtěla chytati světa. Pro mne takové novoty nejsou, starý můj rozum by se do toho nehodil.“ Zůstalo tedy při starém. Brzy se v domě řídilo všechno podle babiččina slova, každý ji jmenoval babičkou, a co babička řekla a udělala, bylo dobře.

II.

V létě vstávala babička ve čtyry, v zimě v pět hodin. První její bylo požehnat se a políbit křížek, visící na klokočovém růženci, jež vždy při sobě nosila, v noci pak pod hlavou měla. Pak spánembohem vstala a jsouc ustrojena pokropila se svěcenou vodou, vzala vřetánko a předla, prozpěvujíc si při tom ranní písně. Ona sama chudák stará neměla už spaní, ale vědouc, jak je sladké, přála ho jiným. Asi za hodinu, když vstala, bylo slyšet odměřené klapkání pantoflíčků, vrzly jedny, druhé dveře, babička se objevila na zápraží. V tom okamžení zakejhalo husy v chlívku, svině zachrochtaly, kráva bučela, kury křídlyma zatřepetaly, kočky odkudsi přiběhly a otíraly se jí okolo nohou. Psi vyskočili z bud, protáhli se a jedním skokem byli u babičky; kdyby se byla nechránila, byli by ji zajisté porazili a ošatku se zrnem pro drůbež z rukou vyrazili. Babičku měla všechna ta zvířátka tak velmi ráda a ona je. Bůh chraň, aby viděla, že kdo týrá zbytečně, i kdyby to bylo červíčka bývalo. „Co je člověku ke škodě nebo k užitku a zabít se musí, no spánembohem, zabte to, jen ne mučit,“ říkala. Ale děti nesměly se dívat, ani když se kuře zařezávalo, jen proto, že by ho byly litovaly a ono pak nemohlo umřít.

Jednou se však na oba psy, Sultána a Týrla, převelice rozhněvala; ale bylo se proč hněvati! Vždyť se podkopali do chlívků a roztrhali za jednu noc deset kačátek, pěkných žlutých, která se měla k světu až milo. Babičce sklesly ruce, když otevřela ráno chlívek a husa s třemi pozůstalými káčaty ven se vyhnala zděšeně kejhajíc, jako by naříkala pro svoje zavražděná mláďata, která vyseděla místo jejich nestálé, toulavé roditelky. Babička měla v domněnku kunu škůdnici, ale přesvědčila se podle stopy, že to udělali psi. Psi, ti věrní hlídači! Babička ani svým očím nevěřila. A ještě přišli a lichotili se, jakoby nic, a to babičku nejvíce rozhněvalo! „Pryč ode mne, vy zloto! Co vám udělala ta kačátka? Máte snad hlad? Nemáte; z pouhé svévolnosti jste to udělali! Pryč ode mne, ani vás vidět nechci!“ Psi schlípli ohony, loudali se do bud, ale babička zapomenuvši, že je časně, šla do pokoje, povědět dceři svoji žalost.

Pan Prošek myslil jinak, než že zloději vykradli komoru anebo že Barunka mrtva, když viděl babičku usazenou, bledou do pokoje vcházet. Když však vyslechl celý případ, musel se babičce usmát. Což jemu bylo o pár kačátek! On je nenasazoval, on neviděl, jak se z vajíček klovají, jak roztomilá jsou, když na vodě plynou, hlavičky pod vodu strčí a nožkami nad vodou capají. Panu Janovi bylo jen o několik pečínek! Ale proto udělal právu a spravedlnosti zadost, vzal bejkovec a šel ven, dát psům pamětného. Babička si zacpala uši, když slyšela ten rámus venku, ale myslila: „Co je platno, musí to být, ať si to pamatují!“ Ale když ani za hodinu ani za dvě psi z bud nevyhlíželi, musela se jít podívat, zdali se jim příliš neublížilo.

„Co tam, to tam, a je to přece jen nemá tvář!“ povídala si nahlížeje do bud. Psi začali skučet, žalostně na ni pohlíželi, skoro po břichu k jejím nohám se plazíce. „Je vám toho teď

líto, vidíte? Vidíte, tak se stává nezdárníkům! Pamatujte si to!“ Psi si to pamatovali. Kdykoliv se housata nebo káčata na dvoře batolila, obrátili raději zraky stranou nebo odešli, a tak nabyli zase úplně babiččiny náklonnosti.

Když babička obstarala drůbež, vzbudila, jestli už nevstaly, služby; po šesté hodině teprv přistoupila k loži Baruščinu, zatukala jí zlehka na čelo – to prý se duše nejdřív probudí – a šeptala: „Vstávej, děvečko, vstávej, je čas!“ pomohla jí ustrojit se; pak se šla podívat do vedlejšího pokoje, je-li ta malá drůbež vzhůru; povaloval-li se jeden neb druhý na loži, poplácala ho po zádečkách, pobízejíc: „Vzhůru, vzhůru, kohoutek už devětkrát smetiště obešel, a ty ještě spíš; což se nestydlíš?“ Umýti se dětem pomohla, ale strojení se jí nedařilo. Do těch knoflíčků, háčků a terek na bundičkách a šatičkách nemohla se vpravit; obyčejně, co patřilo vpřed, obrátila vzad. Když byly děti ustrojeny, poklekla s nimi před obraz Krista Pána, žehnajícího maličké, pomodlila se Otčenášek; pak se šlo k snídani.

Když nebylo právě důležitějšího zaměstnání v domácnosti, sedávala babička v zimě ve své světničce při kolovrátku, ale v létě s vřetánkem na dvoře pod lípou neb v sadě, aneb si vycházela s dětmi na procházku. Přitom sbírala byliny, které pak doma sušila a schovávala pro potřebu. Zvláště do sv. Jana Křtitele chodívala na byliny za rosy; to prý jsou nejlepší. Když byl někdo nemocen, to už babička hned měla některé koření pohotově, hořký jetel pro vytrávení, řepíček proti bolení krku apod.; lékaře jaktěživa neměla.

Mimoto přinášela léčivé koření do domu jakás bába z Krkonošských hor a to babička měla ve zvláštní opatrnosti a množství ho kupovala. Bába kořenářka přicházívala každý podzim v určitou dobu, a to byla hospodou na Starém bělidle, kdež ji

vším dobrým častovali přes den i noc. Každý rok dostaly děti od báby kornout čemerky pro kýchání, domácí paní rozličné vonné kouřidlo a mech a mimoto povídávala bába celý večer dětem o Rýbrcoulovi, jaký je to ferina a co provádí na těch horách. Líčila dětem hrůzy, když se stěhuje Rýbrcoul k své Kačence princezně, tam kdesi na Kačenčiny hory, kde ona přebývá. Ale ta jistá princezna prý ho u sebe dlouho nestrpí a zase za čas ho odhání, a to on prý tak přeukrutně pláče, až se všechny potoky v horách rozvodní. Ale když ho k sobě volá, to se k ní stěhuje s takovým spěchem a s takovou radostí, že všechno, co je mu v cestě, kácí, vyvracuje a odnáší. Lesy vyvrací, kameny metá z vrchů, střechy snáší, slovem: kudy táhne, bývá všechno jako božím dopuštěním vniveč uvedeno.

Kořenářka přinášela každý rok stejné koření a stejné pohádky, ale dětem zdály se vždy nové a vždy se na bábu těšily. Jak se ukázaly na louce naháčky, říkaly: „No, už přijde brzy bába z hor“ a opozdila-li se několik dní, babička říkala: „Copak se stalo bábě, snad na ni Pánbůh nedopustil nemoci, aneb snad dokonce umřela?“ A bylo povídání o ní, až se opět octla s košem na zádech ve dvoře.

Začasté chodila babička s dětmi na delší procházky, třebaš do myslivny, nebo do mlýna, nebo si zašly do lesa, kde ptáčekové líbezně zpívali, kde byly pod stromy nastlané měkounké podušky a tolik vonných konvalinek rostlo, petrklíčů, podléšek, kohoutků, celé kříčky lýkovce a ten pěkný zlatohlávek. Ten jim přinášela bledá Viktorka, když viděla, že sbírají květiny a v kytice vážou. Viktorka bývala vždy bledá, oči jí svítily jako dva uhle, černé vlasy měla vždy rozčuchány, nikdy neměla pěkných šatů a nikdy nepromluvila. Na kraji lesa byl veliký dub, tam stávala Viktorka celé hodiny, upřeně dívajíc se dolů ke splavu.

Za soumraku sešla až k samému splavu, sedla na omšný pařez, dívala se do vody a zpívala až dlouho, dlouho do noci. „Ale, babičko,“ ptaly se děti babičky, „proč pak nemá Viktorka nikdy pěkných šatů, ani v neděli? A proč pak nikdy nemluví?“

„Když je bláznivá!“

„A jak je to, babičko, když je bláznivý?“ ptaly se děti.

„Inu, když nemá člověk dobrého rozumu.“

„A co to dělá, když nemá dobrého rozumu?“

„Například: Viktorka na nikoho nemluví, chodí otrhaná, zůstává v lese v jeskyňce v létě v zimě.“

„A v noci také?“ ptal se Vilím.

„I ovšem že také! Vždyť ji slýcháváte, že do noci u splavu zpívá, jak jde do jeskyně spát.“

„A nebojí se světylek ani hastrmana?“ s velikým udivením se ptaly děti.

„I vždyť není žádného hastrmana,“ pravila Barunka, „tatínek to povídal.“

V létě přicházívala Viktorka málokdy k stavení prosit, ale v zimě přicházela jako ta vrána, zaťukala na dveře neb na okno a jen ruku natáhla, dostavši pak kus chleba neb cos jiného, mlčky odcházela. Děti, vidouce na zmrzlém sněhu krvavé stopy jejích nohou, běžely za ní a volaly: „Viktorko, pojď k nám, maminka ti dá bačkory, můžeš u nás být!“ Ale Viktorka se ani neohlídla, utíkajíc k lesu.

Za letních krásných večerů, když nebe bylo jasné, krásné a hvězdy požáry házely, babička si sedala ráda s dětmi ven pod lípu. Dokud byla Adélka maličká, posadila si ji na klín, Barunka a chlapci stáli u kolenou. To ani jinak být nemohlo; jak babička začala něco vypravovat, musely se jí dívat všechny přímo ve tvář, aby jim ani slůvka neušlo.

Babička jim povídala o světlých andělech, již tam nahoře přebývají a ta světla lidem rozžehují; o andělech strážcích, kteří střeží dítka na všech cestách života, radují se, když jsou hodny, pláčou, když neposlouchají. Děti obracely zraky své k jasným nebesům, kde se třpytilo tisíce tisíců světél, malých míhavých i velkých, lesknoucích se v barvách nejkrásnějších „Kterápak z těch hvězdiček je asi moje?“ ptal se jednoho večera Jan.

„To jen Pánbůh ví. Ale pomysli si jen, bylo-li by možno mezi těmi miliony hvězdiček ji nalézt?“ odpověděla babička.

„Čípak asi jsou ty krásné hvězdy, co se tak lesknou?“ povídala si Barunka.

„To jsou oněch lidí, jež si Bůh zvláště zamiloval, vyvolených to božích, kteří mnoho dobrých skutků vykonali, Pánaboha nikdy nehněvali,“ odpověděla babička.

„Ale, babičko,“ ptala se Barunka opět, když zazněly od splavu žalostné zvuky nesouvislé písně, „Viktorka má také svoji hvězdu?“

„Má, ale je zakalena; a nyní pojdte, ať vás uložím, je čas k spaní,“ dokládala, když se už hodně setmělo. Pomodlila se s nimi: „Anděle Boží, strážce můj,“ pokropila je svěcenou vodou a uložila na hnízdečko. Ty malé spaly hned, ale Barunka mnohdy ještě přivolala babičku k loži a prosila: „Sedněte si ke mně, babičko, nemohu usnout.“ A babička vzala ruku vnuččinu do své ruky a začala se s děvčátkem modlit a modlila se, až oči zavřelo.

Babička chodila spát v deset, to byla její hodina, tu ona cítila na očích. Do té doby měla úkol, který si ráno dala, udělaný. Než šla spát, nahlédla, zdali vše uzavíráno, svolala kočky a zavřela na půdu, aby se nedostaly na děti do pokoje a jich nedusily, ulila v kamnech každou jiskřičku, uchystala si na stůl troudník